

УДК 343.322:343.342

РАДУТНИЙ О.Е., доктор філософії (Ph.D.) з юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ТА ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЯК ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Анотація: В статті окреслено форми колабораційної діяльності в широкому розумінні (воєнний, економічний, культурний (духовний), побутовий або адміністративний та інші різновиди), розглянуто їх кримінально-правовий аспект у вузькому значенні відповідно до ст.ст. 110⁻², 111, 111⁻¹, 111⁻², 436⁻² КК України. Надано пояснення щодо появи спеціальних та екстра спеціальних норм в КК України, рекомендації з приводу дотримання принципів правової визначеності та верховенства права. Досліджено інформаційний характер дій у формі публічних заперечень та публічних закликів у складі кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України. Визначено, що їх предметом виступає інформація щодо певних фактичних обставин. Надано пропозиції щодо вдосконалення норм чинного КК України.

Ключові слова: колабораціонізм, національна безпека, заклики, заперечення, публічність, інформація, інформаційний характер дій, законодавчий вірус, наукове ворожіння, аберація інформації.

Summary: The article outlines the forms of collaboration activities in a broad sense (military, economic, cultural (spiritual), domestic or administrative and other varieties), considers their criminal law aspect in the narrow sense in accordance with Art. Art. 110-2, 111, 111-1, 111-2, 436-2 of the Criminal Code of Ukraine. An explanation provided about of the emergence of special and extra special rules in the Criminal Code of Ukraine, recommendations on compliance with the principles of legal certainty and the rule of law. The informational nature of public objections and public appeals as part of a criminal offense under Part 1 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine is investigated. It is determined that their subject is information about certain factual circumstances. Proposals for improving the norms of the current Criminal Code of Ukraine are provided.

Keywords: collaborationism, national security, appeals, objections, publicity, information, informational nature of actions, legislative virus, scientific divination, information aberration.

Постановка проблеми. Реалії часу від початку збройної агресії РФ проти України з 2014 р. до прямого вторгнення 24 лютого 2022 року, широкомасштабної війни та геноциду проти народів України з боку РФ та Білорусі сприяли виявленню прогресуючого безсилля міжнародних інституцій з підтримання миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (зокрема, таких як Організація Північноатлантичного договору, Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Human Right Watch тощо). На новому оберті історичних процесів вони повторюють приклад Ліги Націй та схожих організацій в координатах 1945 – 1946 рр. або більш ранніх періодів. Недієвість багатьох правових конструкцій і доктрин, на які впевнено покладалися до цього часу, стала відверто очевидною. Після завершення цієї війни буде переглянута система міжнародної та національної безпеки, а так само роль права як їх регулятора.

За відсутність ознак антикрихкості [5] відповідні правові системи приречені у найближчій перспективі на істотні зміни, які можуть мати фундаментальний або точковий

характер. У більшості випадків вітчизняний законодавець обирає останній варіант з домінуючим емоційним або політичним забарвленням.

З свого боку, науковій спільноті, в тому числі в сфері кримінального та інших галузей права, випадає на долю аналіз і тлумачення таких законодавчих змін, причому в одних випадках шляхом виявлення “законодавчого вірусу” (В.М. Киричко [8, с. 142-151; 9, с. 1-26]), який призводить до “аберації нормативно-правової інформації” (І.Ф. Корж [10, с. 9-17] – свідомого або несвідомого викривлення змісту останньої), в інших – за допомогою “наукового ворожіння” [15, с. 58-67] – вимушеного методу тлумачення сучасних нормативних актів, який полягає у відшукуванні незбагненого промислу та проявленого вищого духу в законодавчих рішеннях зібраних докупи випадкових для певної справи людей, пояснення результатів їх нормотворчої діяльності у системному зв’язку з вже існуючими нормами, намагання власними науковими силами усунути виявлені суперечності.

Після декількох невдалих спроб законопроектів (зокрема, проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм” від 06.12.19 р. № 2549, проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне та інше співробітництво з державою-агресором – колабораціонізм” від 02.03.21 р. № 5135, проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність” від 24.02.21 р. № 5143, Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність” від 03.03.22 р. № 2108-IX [12] Кримінальний Кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 111⁻¹ “Колабораційна діяльність”, в семи перших частинах якої передбачено окремі самостійні склади кримінальних правопорушень та незграбно сформульовані кваліфікуючі обставини до них – в частині восьмій.

Диспозиція ст. 111⁻¹ КК України передбачає опис широкого спектру різновидів колабораційної діяльності, але не охоплює її повністю. Так, колабораційною діяльністю у вузькому кримінально-правовому значенні у межах розглядуваної норми є наступні форми суспільно небезпечної поведінки:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

- добровільне зайняття громадянином України посади, не пов’язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

- здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти

України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

- передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

- організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

- добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або само організувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Між тим, КК України також містить формулювання інших форм суспільно небезпечної поведінки, які не охоплюються ст. 111⁻¹ КК України, але у широкому розумінні можуть підпадати під ознаки колабораційної діяльності. Ними є практично всі кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України (Розділ I Особливої частини КК України), в тому числі дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110⁻² КК України), державна зрада (ст. 111 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111⁻² КК України), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України), диверсія (ст. 113 КК України), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114⁻¹ КК України), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114⁻² КК України).

Крім того, до колабораційної діяльності є підстави віднести такі дотичні (схожі за окремими ознаками) склади кримінальних правопорушень за ст. 436⁻² КК України

“Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників” як-то:

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

- виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Результати аналізу наукових публікацій. Вагомі внески у дослідження проблематики кримінальних правопорушень проти національної безпеки України та її основ внесли: В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.І. Грабовський, Л.М. Демидова, І.І. Дерейко, О.О. Дудоров, З. Загинеї, О.В. Зайцев, О.Ю. Звонарьов, В.М. Киричко, А.С. Климосюк, Ю.В. Луценко, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.І. Панов, І. Патриляк, Є.О. Письменський, М.А. Рубашенко, Є.Д. Скулиш, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов та інші. Безпосередньо питанням соціальної та правової оцінки колабораційної діяльності присвячений науковий нарис Є.О. Письменського “Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти)” на прикладах Криму та Донбасу [11], науково-публіцистична робота Philippe Bourdrel “L’Épurationsavage 1944 – 1945” (“Дике очищення 1944 – 1945”) [1], а також праці А. Бондаренко, А.В. Василенко, Рауне К. & Foster J., О. Задорожного, О.В. Марусяк, Б.О. Парахонського, М.В. Савчина, Г.М. Яворської, І.Є. Хмельової, історичним проявам – праці А. Далліна, В. Броккдорффа, Ю. Киричука, І.С. Кісельгофа, М.І. Семіряги, О.О. Фоміна тощо. Інформаційно-правовим характеристикам певних видів діяльності і поведінки – роботи О.А. Баранова, К.І. Белякова, В.М. Брижко, О.Д. Довганя, О.П. Дзьобаня, М.В. Карчевського, О.М. Литвинова, М.А. Ожевана, О.С. Онищенко, М.І. Панова, В.Г. Пилипчука, Н.А. Савінової, В.О. Тулякова, В.М. Фурашева, Є.О. Харитонова та О.І. Харитонів та багатьох інших.

Між тим, у зв'язку з новизною законодавчих змін та особливою актуальністю теми на даний поточний момент цієї наукової розвідки вбачається, що чим більше науковців висловлять свою позицію щодо правової оцінки феномену колабораційної діяльності в інтерпретації чинних КК України, тим більш ефективними можуть стати вітчизняне законодавство та практика правозастосування, тож позначена тематика залишається актуальною і потребує продовження досліджень.

Метою статті є окреслення окремих аспектів колабораційної діяльності у формі публічних висловлень щодо: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України, а також публічних закликів до: а) підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, б) співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, в) невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України), які мають чітко виражений інформаційний характер.

Виклад основного матеріалу. В період 2003 – 2018 рр. певні прояви колабораційної діяльності були окреслені на нормативному рівні в якості прямих безпосередніх загроз основам національної безпеки України. Так, в ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.03 р. № 964-IV [13] (втратив чинність на підставі Закону України “Про національну безпеку України” від 21.06.18 р. № 2469-VIII [14]) серед інших критичних загроз було сформульовано небезпеку посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальних претензій з боку інших держав, воєнно-політичної нестабільності у всьому світі, розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, загрози посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань, в тому числі поліції та окупаційної адміністрації, проявів сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України, нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил та крихку рівновагу безпеки, згортання раніше затверджених військових програм забезпечення обороноздатності, в тому числі в сфері повітряної оборони, політичних переслідувань, порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку, нестабільності та надмірності регулювання відносин у сфері економіки, наростаючого науково-технологічного відставання України від розвинутих країн, неефективності державної інноваційної політики, незадовільного рівня оплати науково-технічної праці, відпливу учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України, проявів обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації, комп'ютерної злочинності та комп'ютерного тероризму тощо.

У найближчий історичний проміжок часу майже всі з означених різновидів загроз проявилися, матеріалізувалися та поширилися, але з нормативного поля у вигляді безкомпромісних формулювань вони, на жаль, зникли. Пересвідчитись у цьому дає підстави порівняння положень Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.03 р. № 964-IV [13], який втратив чинність, з нормами Закону України “Про національну безпеку України” від 21.06.18 р. № 2469-VIII [14]. Тим не

менш, одна з таких небезпек повторно (не за формулюванням, але за змістом) одержала своє нормативне закріплення в розглядуваній ст. 111⁻¹ “Колабораційна діяльність” КК України на підставі положень Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність” від 03.03.22 р. № 2108-IX [12].

Колабораціонізм (від фр. *collaboration* – “співробітництво”) у більшості випадків розуміють як співпрацю населення або громадян певної країни з ворогом в інтересах загарбника на шкоду самій державі чи її союзникам. У вузькому розумінні термін згадується у зв’язку з L’epurationsauvage (“дике очищення”) – ганебною сторінкою історії Франції та окремих скандинавських країн (зокрема, Норвегії) після Другої світової війни, коли тисячі жінок за підозрою у добровільних статевих відносинах з солдатами і офіцерами Вермахту або інших збройних формувань Рейху (так звані “лежачі колабораціоністки”) були піддані соціальному тавруванню, публічному приниженню з голінням голови та малюванням свастики, самосуду з розстрілами та іншими видами страти, ув’язненню на строк від шести місяців до одного року тощо. Між тим, як виявилось згодом, у більшості випадків з ними зводили особисті рахунки, на них зганяли гнів від поразок та довгих років окупації, а так само у зазначений спосіб чоловіки з удавано активною громадянською позицією відволікали увагу від фактів своєї співпраці з окупаційною владою (більш детально див. у згаданого Philippe Bourdrel [1]).

Звідси, колаборантом є особа, яка свідомо співпрацює із окупаційною цивільною чи військовою владою на шкоду країні, з якою вона перебуває у постійному або тимчасовому правовому зв’язку (наприклад, є громадянином(-кою), особою без громадянства, яка постійно проживає на певній території, підданим монархії або іноземним громадянином(-кою) з правом постійного чи тимчасового проживання тощо). Зазначена обставина є важливою з огляду на ознаки суб’єкта за 111⁻¹ “Колабораційна діяльність” КК України.

До появи у КК України статті 111⁻¹, а так само ст.ст. 110⁻², 111⁻², 114⁻², 436⁻² та деяких інших, більшість різновидів колабораційної діяльності охоплювалися кваліфікацією за ст. 111 “Державна зрада” КК України у формах “перехід на бік ворога” або “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України”. Ними могли бути воєнний колабораціонізм (сприяння ворогу зі зброєю у руках, зокрема, служба у військових формуваннях, поліцейських структурах, в органах розвідки або контррозвідки), економічний колабораціонізм (співробітництво у будь-яких галузях економіки, за виключенням “фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України”, які кваліфікуються окремо за ст. 110⁻² КК України), культурний або духовний колабораціонізм (поширення серед населення імперських захоплень, ностальгія за пройдешніми часами удаваних досягнень разом з закликами про можливість їх повторення, пропаганда загадковості душі, надзвичайної історичної місії, особливості шляху та винятковості певної раси або національності серед так званих інших молодших братніх народів, які мають підкорятися “старшому братові (сестрі)” або бути знищеними чи асимільованими разом зі своєю історією, культурою, ідентичністю та суверенітетом тощо), побутовий колабораціонізм (встановлення дружніх та згодом родинних відносин між окупантами та окупованим населенням), адміністративний колабораціонізм (співробітництво в окупаційних органах влади) тощо.

Після внесення вищезазначених змін до КК України окремі різновиди “переходу на бік ворога” або “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України” (ст. 111 КК України) мають кваліфікуватися за ст. 111⁻¹ КК України “Колабораційна діяльність” або іншими (ст. 110⁻² КК України “Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України”, ст. 111⁻² КК України “Пособництво державі-агресору”, ст. 436⁻² КК України “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників” тощо), які співвідносяться зі ст. 111 КК України як загальна та спеціальні норми, в той час як між собою (ст.ст. 110⁻², 111⁻¹, 111⁻², 114⁻², 436⁻² КК України) – як спеціальні та екстра-спеціальні норми.

На розглядуваному прикладі вбачається можливим висловити окреме припущення щодо соціальної обумовленості появи спеціальних норм. Такі формулювання за ст. 111 КК України, як “перехід на бік ворога” та “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України”), є настільки широкими та неконкретизованими, що за ними інколи складно побачити конкретні прояви воєнного, економічного, культурного (духовного), побутового або адміністративного колабораціонізму. Певна багатозначність їх змісту та меж застосування сама по собі становить загрозу порушення принципу верховенства права, складовою якого виступає правова визначеність. Тож, з метою спрощення впізнання конкретних форм суспільно небезпечної поведінки (у розглядуваному випадку – колабораційної діяльності) виникає запит на упредметнення та своєрідне тлумачення на рівні нормативного акту, реалізація якого веде до опису таких форм колаборації в диспозиціях ст.ст. 110⁻², 111⁻¹, 111⁻², 114⁻², 436⁻² КК України та інших. Між тим, на протилежному боці удаваного маятника знаходиться науково-практична інтуїтивна межа, за якою необхідно запобігти вульгаризації та дріб’язковому перерахуванню всіх можливих деталей. Тим більше, уникнути подвоєння відповідальності або несвідомої зміни її меж в бік необґрунтованого підсилення або пом’якшення.

Тож, за частиною першою ст. 111⁻¹ КК України об’єктивна сторона розглядуваного кримінального правопорушення з формальним складом (коли наслідок описаних в диспозиції статті дій не є обов’язковою ознакою і не потребує встановлення та процесуального доказування) містить дві форми поведінки, а саме “заперечення” та “заклики”, кожна з яких має бути публічною, зокрема:

1) публічне заперечення: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України (з’єднувальна сполука “та” вказує на обов’язкове поєднання таких двох форм публічного заперечення як “встановлення” та “утвердження” тимчасової окупації частини території України, на відміну від альтернативної форми публічного заперечення щодо здійснення збройної агресії проти України; втім, більш доцільним вбачалося би використання роз’єднувальної сполуки “або” чи відповідної пунктуації);

2) публічні заклики: а) до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, б) до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, в) до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Відповідно до тлумачення, яке надає Академічний словник української мови [7, с. 250] заперечення означає: 1) дію за значенням заперечити (“...почати з заперечення і висміювання чорта і закінчити запереченням ікон і всяких “нісенітниць божественних”, це тільки буває у цільних натур, якою і була моя учителька” – Павло Тичина, III, 1957, 135); 2) заяву про незгоду з ким-, чим-небудь, доказ проти чогось (“...пропозицію харків’ян переїхати до них у Харків було прийнято без заперечень, одноголосно” – Андрій Головка, II, 1957, 432); 3) спростування будь-чого (“...не [тополю високу вітер нагинає], дівчинонька одинока долю зневажає” – Т. Шевченко); 4) невизнання існування, значення, доцільності чого-небудь (“Esistsinnloszuflieden; indiesem Tempo werdensiedem Kriegnichtentfliehen. ‘Немає сенсу втікати; такими темпами вони не втечуть від війни’ – Н. Böll); 5) слово, яке заперечує зміст іншого слова або речення (в українській мові – частки не, ні).

Таким чином, публічне заперечення у складі ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України означає спростування, невизнання існування або факту: а) здійснення збройної агресії проти України (наприклад, іменування її “повстанням мешканців Донбасу або Луганщини, визволенням або спеціальною операцією з боку РФ або Білорусі”), б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України. Предметом цього кримінального правопорушення виступає інформація щодо фактичних обставин: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України.

Але справа у тому, що за “заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році” та “заперечення тимчасової окупації частини території України” кримінальна відповідальність також встановлена ст. 436⁻² КК України “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників”, що потребує виявлення відмінностей між складами кримінальних правопорушень за ч. 1 ст. 111⁻¹ та ст. 436⁻² КК України: 1) обов’язковість публічного характеру заперечень збройної агресії або тимчасової окупації для ст. 111⁻¹ КК України та необов’язковості цієї ознаки для ст. 436⁻² КК України; 2) персоналізація держави-агресора (для форми “заперечення збройної агресії проти України”), якою для ст. 436⁻² КК України може бути тільки РФ, в той час як для ст. 111⁻¹ КК України нею може бути будь-яка країна, зокрема Білорусь; 3) суб’єкт кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України є спеціальним (громадянин (-ка) України), за ст. 436⁻² КК України він є загальним (будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності 16 років).

Додаткова складність також пов’язана з тим, що заперечення збройної агресії проти України та заперечення тимчасової окупації частини території України (ст.ст. 111⁻¹, 436⁻² КК України) можуть бути різновидом умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора з метою завдання шкоди Україні шляхом реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, відповідальність за які передбачена ст. 111⁻² “Пособництво державі-агресору” КК України. Оскільки заперечення збройної агресії проти України і заперечення тимчасової окупації частини території України (ст.ст. 111⁻¹, 436⁻² КК України) є спеціальним видом екстра усіченого складу умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (ст. 111⁻² КК України), які, у свою чергу, можуть бути охоплені більш загальним поняттям “переходу на бік ворога” або “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України” (ст. 111 КК України), то за правилами конкуренції

загальної, спеціальної та екстра спеціальної норми застосуванню підлягають ст.ст. 111⁻¹, 436⁻² КК України для відповідних випадків (залежно від суб'єкта, країни-агресора тощо).

Нижченаведена таблиця демонструє співвідношення текстових формулювань у ч. 1 ст. 111⁻¹, ч. 1 ст. 111⁻², ч. 1 ст. 436⁻² КК України:

Стаття 111⁻¹. Колабораційна діяльність	Стаття 111⁻². Пособництво державі-агресору	Стаття 436⁻². Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників
<p>1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України</p>	<p>1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройними формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройними формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора</p>	<p>1. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України</p>

Поряд з наведеною невинуватою складністю формулювання та дублюванням умов кримінальної відповідальності за вищенаведені прояви колабораціонізму вбачається показовим порівняння санкцій за “перехід на бік ворога” або “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України” (ст. 111 КК України – загальна норма), “пособництво державі-агресору” (ст. 111⁻² КК України), “заперечення збройної агресії проти України” та “заперечення тимчасової окупації частини території України” (ст.ст. 111⁻¹, 436⁻² КК України – спеціальна та екстра-спеціальна норма, у різних випадках можуть мінятися

місцями). Оскільки санкція є формальним вираженням суспільної небезпечності кримінального правопорушення, то вказане порівняння дозволяє зрозуміти їх співвідношення з точки зору законодавця, розрізнити більш або менш суспільно небезпечну поведінку.

Так, за ч. 1 ст. 111 КК України покарання передбачене у вигляді позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої, за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України – у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, за ч. 1 ст. 111⁻² КК України – у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої, за ч. 1 ст. 436⁻² КК України – у вигляді виправних робіт на строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років.

При цьому слід мати на увазі, що Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність” від 03.03.22 р. № 2108-IX [12] частину 1 ст. 55 КК України було доповнено абзацом п'ятим наступного змісту – “позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111⁻¹ цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років”, що продовжує серію точкових уточнень, як то вже має місце для додаткового покарання у справах, передбачених Законом України “Про очищення влади” від 16.09.14 р. № 1682-VII, за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав і свобод громадянина, передбачених ст.ст. 157 – 160 КК України, та позбавлення права керувати транспортними засобами.

Наведене порівняння санкцій вказує на несподівану появу привілейованих складів державної зради, адже раніше ст. 111 КК України було передбачено найбільш суворої відповідальності, в той час як найменш суворе з усіх розглянутих покарань загрожує у випадку заперечення громадянином(-кою) України збройної агресії проти України з боку будь-якої країни, крім РФ (ст. 111⁻¹ КК України). Виявлене пом'якшення навряд чи було метою законодавця саме в умовах воєнного стану з 24.02.22 р. та з огляду на суспільно корисний та емоційне піднесений характер його законотворчої діяльності в цей період. З іншого боку, воно являє собою черговий приклад безсистемного підходу до складного та багаторівневого процесу нормотворення. Втім, якщо не виключати можливість усвідомленості та(або) цілеспрямованості рішення щодо поблажливого ставлення до громадян України, які заперечують факт наявної збройної агресії проти неї з боку, наприклад, Білорусі, то вбачаються підстави для дослідження версії щодо проявів інформаційної агресії на законодавчому рівні [16, с. 58-64] або колабораціонізму з боку самих представників законодавчого корпусу. Поряд з цим виглядає доволі реалістичною гіпотеза щодо звичайного непрофесіоналізму та недостатньої компетентності творців законів.

У частині першій ст. 111⁻¹ КК України в законі вживються два окремі терміни “встановлення” та “утвердження” щодо тимчасової окупації частини території України, які виглядають взаємозамінними синонімами. Але якщо у нормативному акті поруч вживаються два і більше синонімічних понять, то виникає потреба дослідити зміст кожного з них, відмінності між ними, а також довести на практиці їх наявність у межах фактичної підстави кримінальної відповідальності (тих проявів поведінки, які демонструє особа).

У розглядуваному випадку необхідно встановити одночасну наявність як “встановлення”, так і “утвердження” у їх системному поєднанні, оскільки між ними використано з’єднувальну сполуку “та”, що на практиці здатне викликати певні ускладнення під час кваліфікації, але у більшості випадків правозастосувач може і не звернути належну увагу на вказану обов’язкову вимогу.

Виходячи з контексту колабораційної діяльності “встановлення (установлення)” може означати [6, с. 498]: 1) організувати, здійснювати, налагоджувати; 2) створювати, утверджувати, узаконювати що-небудь; 3) вводити в дію, визначати певними заходами тощо. У свою чергу, слово “утвердження” використовується [19, с. 505] для опису дії зі значенням утвердити (установити що-небудь, робити міцним, непорушним, остаточно зміцнювати). Просте порівняння вказує на взаємозамінність досліджуваних понять, можливу і ледве помітну відмінність “утвердження” від “встановлення” з огляду на ознаку доконаного характеру дій. Втім, для цілей нормативної прозорості та правової визначеності кримінально-правового припису вбачається більш ефективним виключити з тексту ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України обидва терміни, завдяки чому останній матиме наступний вигляд – “...публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України або тимчасової окупації частини території України”.

Наступною формою дій, крім публічного заперечення, за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України є публічні заклики (щодо співвідношення “заклику” та його “публічності” більш детально див. наукові праці М.А. Рубашенко [18, с. 160-163]) до: а) до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, б) до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, в) до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Такі заклики можуть бути різновидом умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора з метою завдання шкоди Україні шляхом реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, відповідальність за які передбачена ч. 1 ст. 111⁻² КК України “Пособництво державі-агресору”, що викликає необхідність розмежування ст. 111⁻¹ та ст. 111⁻² КК України.

Але зазначені в ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України публічні заклики законодавець виокремив в самостійну категорію пособництва державі-агресору, що вказує на таке їх співвідношення: державна зрада за ст. 111 КК України є загальною нормою, пособництво державі-агресору за ст. 111⁻² КК України – спеціальною нормою, колабораційна діяльність у вигляді публічних закликів за ст. 111⁻¹ КК України – екстра спеціальною нормою, яка підлягає застосуванню за наявності інших ознак та з урахуванням інших відмінностей. До останніх слід віднести можливість вчинення кримінального правопорушення за ст. 111⁻¹ КК України тільки громадянином(-кою) України, в той час як пособництво державі-агресору за ст. 111⁻² КК України може бути вчинене громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора.

Суб’єктний склад розглядуваних кримінальних правопорушень вказує на відсутність відповідальності за ст. 111, ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України для громадян інших держав, в тому числі РФ та Білорусі, а так само для осіб без громадянства, незалежно від того, чи перебувають вони на території України. Між тим, повідомлення у ЗМІ [17; 20]

вказують на переважну до 80 % підтримку з боку громадян РФ загарбницької війни та геноциду проти України. Об'єктивна оцінка зазначеного факту полягає у тому, що всередині своєї тоталітарної держави вони можуть до певного часу безкарно підтримувати її агресивну ідеологію. Але не вбачаються підстави залишати безвідповідальними їх дії на території України відповідно до територіального, універсального або реального принципів дії закону про кримінальну відповідальність у просторі та за колом осіб.

У зв'язку з цим пропонується виключити з тексту ч. 1 ст. 111⁻¹ та ст. 111⁻² КК України вказівку на спеціального суб'єкта, тим самим перетворити його на загального (яким є будь-яка фізична, осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності, за виключенням категорій за ч. 4 ст. 6 КК України – дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, питання щодо яких має вирішуватися дипломатичним шляхом. На підсилення цієї тези слід звернути увагу на той факт, що подібних обмежень за суб'єктом не передбачає ст. 436⁻² КК України “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників”.

Публічні заперечення або публічні заклики є діями з чітко вираженим інформаційним характером. Їх основний зміст полягає не стільки у фізичних рухах (хоча в окремих випадках заперечення може проявитися у знищенні офіційних повідомлень на публічних дошках оголошень у місцях масового перебування населення, заклики можуть підкріплюватися прикладом “вчинюй, як я”), натомість у передачі певної інформації, впливі на свідомість інших людей. Під час інформаційної дії має місце надання відповідної інформації іншим особам шляхом її відображення в словесній (вербальній) формі, емодзі¹ або мемах², малюнках або фотографіях, а так само в формі різноманітних дій, головною метою та змістом яких є поширення інформації.

Як варіант, можливе поширення матеріалів, в яких міститься заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення тимчасової окупації частини території України та утвердження тимчасової окупації частини території України, а так само публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. При цьому слід зауважити, що ч. 2 ст. 436⁻² КК України передбачена відповідальність за таку саму поведінку, але з уточненням щодо конкретної країни-агресора, а саме – виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації

¹ Емоджі (емодзі, емоджі, від яп. 絵 – картинка та 文字 – знак, символ) – невелике цифрове зображення або іконка, особлива мова ідеограм і смайлів, які широко використовують в електронних повідомленнях та на сторінках сайтів [3].

² Мем (або Інтернет-мем, від англ. *meme*) – дискретна одиниця культурної інформації (зображення або відео з підписом), поширювана від однієї людини до іншої за допомогою імітації, навчання тощо; може бути зображенням або відеозаписом гумористичного характеру [2, с. 192; 4].

частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Тож, у випадку поширення матеріалів, в яких міститься заперечення здійснення збройної агресії Білорусі проти України, встановлення тимчасової окупації частини території України та утвердження тимчасової окупації частини території України, а так само публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, вказані дії мають кваліфікуватися за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України.

Психічне ставлення, тобто вина, суб'єкта кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України характеризується прямим умислом до публічного заперечення: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України, а так само прямим умислом до публічних закликів: а) до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, б) до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, в) до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

За прямий умисел особа усвідомлює фактичні обставини (зокрема, вона не висловлює сумнів, але прямо заперечує; не висловлює свою точку зору, але закликає до певних дій), усвідомлює суспільну небезпечність своєї поведінки (реально оцінює її у межах категорій “суспільно корисне – суспільно нейтральне – суспільно небезпечне” з акцентом на останній критерій), бажає вчинення дій у формі публічного заперечення: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України, або у вигляді публічних закликів: а) до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, б) до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, в) до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Згідно з приміткою № 1 до ст. 111⁻¹ КК України публічним вважається таке поширення закликів або висловлення заперечення, яке спрямоване до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації. Для цієї ознаки принциповими є не засоби поширення інформації (Інтернет, мобільний зв'язок, цифровий екран рекламного оголошення або трансляції новин), але розповсюдження на широку аудиторію. Тож, якщо у приватній розмові або приватному листуванні, в тому числі за допомогою електронного листа, смс-повідомлення або у інший спосіб буде висловлене заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, а так само

публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, вчинене не може бути кваліфіковане за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України, але може містити ознаки кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 111⁻² “Пособництво державі-агресору” або ст. 436⁻² “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників”.

Висновки та пропозиції.

В широкому сенсі під колабораціонізмом (співпрацею населення або громадян певної країни з ворогом в інтересах загарбника на шкоду такій державі або її союзникам) можливо розуміти всі форми суспільно-небезпечної поведінки, які описані в диспозиціях ст. 110⁻² “Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України”, ст. 111 “Державна зрада”, ст. 111⁻¹ “Колабораційна діяльність”, ст. 111⁻² “Пособництво державі-агресору”, ст. 436⁻² “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників” КК України та багатьох інших, у той час як у вузькому значенні – згідно з описом за ст. 111⁻¹ КК України.

Відповідно до своєї назви ст. 111⁻¹ “Колабораційна діяльність” КК України претендує на охоплення всіх форм колабораціонізму (воєнного, економічного, культурного (духовного), побутового або адміністративного тощо), але її диспозиція є значно вужчою, ніж реальний обсяг зазначеного суспільно небезпечного явища.

До появи у КК України статті 111⁻¹ “Колабораційна діяльність” більшість різновидів останньої охоплювалися кваліфікацією за ст. 111 “Державна зрада” КК України у формах “перехід на бік ворога” або “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України”. Після внесення до КК України відповідних змін окремі різновиди державної зради (ст. 111 КК України) мають кваліфікуватися за ст. 111⁻¹ КК України або іншими (ст. 110⁻² “Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України”, ст. 111⁻² “Пособництво державі-агресору”, ст. 436⁻² “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників” КК України тощо), які співвідносяться зі ст. 111 КК України як загальна та спеціальні норми, в той час як між собою (ст.ст. 110⁻², 111⁻¹, 111⁻², 436⁻² КК України) – як спеціальні та екстра-спеціальні норми.

Поява спеціальної норми в КК України може бути обумовлена необхідністю конкретизувати (упредметнити) занадто широке формулювання, що використовується в загальній нормі. Багатозначність змісту загальної норми становить загрозу порушення принципу правової визначеності в системі засад верховенства права. Під час формулювання спеціальної норми необхідно уникнути вульгаризації та дріб'язкового перерахування всіх можливих деталей, а так само дублювання кримінальної відповідальності або несвідомої зміни її меж в бік невинуватого збільшення або зменшення.

Публічні заперечення або публічні заклики у складі кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України є діями з чітко вираженим інформаційним характером. Їх основний зміст полягає не стільки у фізичних рухах та проявах

поведінки, натомість у передачі певної інформації від однієї людини до іншої, або до невизначеного кола осіб, впливі на свідомість інших людей. Під час інформаційної дії має місце надання відповідної інформації іншим особам шляхом її відображення в словесній (вербальній) формі, емодзі або мемах, малюнках або фотографіях тощо, а так само в формі різноманітних дій, головною метою та змістом яких є поширення інформації.

Предметом кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України виступає інформація щодо фактичних обставин: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення тимчасової окупації частини території України та в) утвердження тимчасової окупації частини території України.

Опис суспільно небезпечної поведінки за ч. 1 ст. 111⁻¹ та ч. 1 ст. 436⁻² КК України має область перехрещення за ознаками “заперечення збройної агресії проти України” та “заперечення тимчасової окупації частини території України”, відмінності між якими вбачаються у наступному: 1) обов’язковість публічного характеру заперечень для ст. 111⁻¹ КК України та необов’язковості цієї ознаки для ст. 436⁻² КК України; 2) персоналізація держави-агресора для форми “заперечення збройної агресії проти України”, якою для ст. 436⁻² КК України може бути тільки РФ, в той час як для ст. 111⁻¹ КК України будь-яка країна, напр., Білорусь; 3) суб’єкт за ст. 111⁻¹ КК України є спеціальним (громадянин(-ка) України), за ст. 436⁻² КК України – загальний (будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності).

Заперечення збройної агресії проти України та заперечення тимчасової окупації частини території України (ст.ст. 111⁻¹, 436⁻² КК України) є спеціальним видом екстра усиченого складу умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (ст. 111⁻² “Пособництво державі-агресору” КК України), які охоплюються більш загальним поняттям “переходу на бік ворога” або “надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України” (ст. 111 “Державна зрада” КК України). За правилами конкуренції загальної, спеціальної та екстра спеціальної норми застосуванню підлягають ст.ст. 111⁻¹, 436⁻² КК України для відповідних випадків (залежно від суб’єкта, країни-агресора тощо).

Поряд з невиправданою складністю формулювання та дублюванням умов кримінальної відповідальності за окремі прояви колабораціонізму (ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 111⁻¹, ст. 111⁻², ч. 1 ст. 436⁻² КК України) порівняння санкцій вказаних кримінально-правових норм надає підстави для наступних висновків: 1) до появи ст.ст. 111⁻¹, 111⁻², 436⁻² КК України було передбачено більш сувору відповідальність за такі самі дії, що підпадали під ознаки державної зради (ст. 111 КК України); 2) найменш суворе покарання загрожує у випадку заперечення громадянином(-кою) України збройної агресії проти України з боку будь-якої країни, крім РФ, напр., Білорусі.

З метою забезпечення прозорості закону та дотримання принципу правової визначеності пропонується виключити з тексту ч.1 ст.111⁻¹ КК України терміни “утвердження” від “встановлення”, що забезпечить наступне формулювання – “...публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України або тимчасової окупації частини території України”.

Діяння за ч. 1 ст. 111⁻¹ “Колабораційна діяльність” КК України в частині публічних закликів є самостійним різновидом пособництва державі-агресору, у зв’язку з чим вказана стаття за цією ознакою об’єктивної сторони співвідноситься з ст. 111⁻² “Пособництво державі-агресору” КК України як екстра спеціальна норма зі спеціальною, по відношенню до яких ст. 111 “Державна зрада” КК України виступає в якості загальної норми у випадку наявності всіх інших ознак.

Кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 111⁻¹ “Колабораційна діяльність” КК України може бути вчинене тільки громадянином(-кою) України, в той час як пособництво державі-агресору за ст. 111⁻² КК України може бути вчинене громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора.

Суб’єктний склад розглядуваних кримінальних правопорушень вказує на відсутність відповідальності за ст. 111, ч. 1 ст. 111⁻¹ КК України для громадян інших держав, в тому числі РФ та Білорусі, а так само для осіб без громадянства, незалежно від того, чи перебувають вони на території України. У зв’язку з відсутністю підстав для такого законодавчого рішення, спираючись на зміст та соціальну обумовленість дії територіального, універсального або реального принципів дії закону про кримінальну відповідальність у просторі та за колом осіб, пропонується виключити з тексту ч. 1 ст. 111⁻¹ та ст. 111⁻² КК України вказівку на спеціального суб’єкта, тим самим перетворити його на загального (яким є будь-яка фізична, осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності, за виключенням категорій за ч. 4 ст. 6 КК України – дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, питання щодо яких має вирішуватися дипломатичним шляхом).

Питання щодо паралельного існування кримінально-правових заборон за ст.ст. 110⁻², 111, 111⁻¹, 111⁻², 436⁻² КК України потребує окремого дослідження та конкретизації пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України.

Перспективи подальших досліджень. порушені питання та надана їм авторська оцінка є дискусійними та відкритими для конструктивної критики з огляду на їх актуальність та важливість для забезпечення національної безпеки України з метою подальшого розвитку демократичного інформаційного суспільства.

Використана література

1. Bourdrel, Philippe (2008). *L'Épurationsauvage 1944 – 1945*. Publisher: Tempus Perrn, French Edition, Pocket Book, August 21, 2008. 704 p.
2. Dawkins, Richard. *The Selfish Gene* / Oxford University Press, 3rd edition, April 24, 2006. 224 pp. P. 192.
3. *Emoji* / Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/emoji?src=search-dict-hed> (дата звернення: 04.05.2022).
4. *Meme* / Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/meme> (дата звернення: 04.05.2022).
5. Taleb, Nassim Nicholas. *Antifragile: Things That Gain from Disorder*. Random House, 2012. 430 p.; в укр. перекладі: Талеб, Насім. *Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті* / пер. з англ. Миколи Климчука. Київ: Наш формат, 2018. 408 с.
6. Встановлення. Академічний словник української мови: в 11 т. Т. 10. 1979. С. 498. URL: <http://sum.in.ua/s/ustanovljuvaty> (дата звернення: 02.05.2022).
7. Заперечення. Академічний словник української мови: в 11 т. Т. 3. 1972. С. 250. URL: <http://sum.in.ua/s/zaperechennja> (дата звернення: 16.04.2022).
8. Киричко В.М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368-2 КК “Незаконне збагачення”. *Проблеми законності*: зб. наук. праць; відп. ред. В.Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2016. Вип. 133. 282 с. С. 142-151.
9. Киричко В.М. Про системні законодавчі віруси і соціальні засади створення нової системи Кримінального кодексу України. *Вісник асоціації кримінального права України*. Т. 2. № 16 (2021). С. 1-26. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/14857> (дата звернення: 13.05.2022).

10. Корж І.Ф. Аберация нормативно-правової інформації. *Інформація і право*. № 1(36)/2021. С. 9-17.
11. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.22 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 15.04.2022).
13. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.03 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 05.04.2022).
14. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.18 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20211124#Text> (дата звернення: 05.04.2022).
15. Радутний О.Е. Стан інформаційно-законодавчої діяльності на прикладі Кримінального кодексу України. *Інформація і право*. № 3(18)/2016. С. 58-67.
16. Радутний О.Е. Поняття та ознаки інформаційної агресії на законодавчому рівні в кримінально-правовій сфері. *Інформація і право*. № 2(14)/2015. С. 58-64.
17. Рощина О. Підтримка війни проти України в Росії ще більше зросла. *Українська правда*, 23.03.22 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/23/7333901> (дата звернення: 03.05.2022).
18. Рубашенко М.А. Проблеми співвідношення “заклику” та його “публічності” та їх місце в системі об’єктивних ознак складу злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2017. С. 160-163. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/43.pdf (дата звернення: 15.04.2022).
19. Утвердження. Академічний словник української мови: в 11 т. Т. 10. 1979. С. 505. URL: <http://sum.in.ua/s/ustanovljувaty> (дата звернення: 02.05.2022).
20. Черниш О. Чому українці вірять у перемогу, а росіяни люблять війну? *BBC News Україна*, 21.04.22 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61151164> (дата звернення: 03.05.2022).

~~~~~ * * * ~~~~~